

МЕТРОПОЛІСИ ЯК ФОРМА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Процес посилення міжнародних зв'язків і їх значення, формування єдиного світового економічного простору з єдиними законами міжнародного поділу праці призвели до посилення ролі окремих господарських ядер. Адже конкурентні переваги у всіх сферах здобувають ті «клітини» економічного організму, які за найкоротший проміжок часу можуть запропонувати найбільш ефективну модель організації суспільної діяльності. Провідну роль у цьому процесі відіграють великі міста, які найбільш швидко і вдало адаптуються до умов зовнішнього середовища. Так, аналіз функціонально-територіальної структури світового господарства засвідчує, що метрополіси виявляють дуже значний вплив на діяльність провідних секторів та системи в цілому. Вони виконують цілий ряд важливих функцій, які підтримують функціонування системи світового господарства, а також породжують сукупність перетворень у самому ядрі, що дозволяє їм і надалі займати лідерські позиції. Це відображається, як у структурі господарства метрополісів, яка характеризується гнучкістю та диверсифікованістю, так і загальних властивостях метрополітарного середовища, що сприяє генерації інновацій. Важливо, що якщо навіть нововведення продукується поза метрополісом, все ж вплив останнього на становлення ідей, фінансування проектів, а також їх впровадження у практику є визначальним.

Тому інтерес до розвитку сукупності процесів, пов'язаних із такими ядрами, що володіють дуже значним господарським потенціалом, тільки зростає. Це відображено у сукупності досліджень, які з'являються в останні десятиліття, і присвячені як окремим аспектам функціонування глобальних, світових міст, так, власне, і теоретичному обґрунтуванню існування цього просторового феномену та його визначенню. Передусім варто назвати провідних дослідників у цій області, які справили великий вплив на становлення поняття «метрополіс», починаючи від ідей Патріка Геддеса (1915р.) і закінчуючи сучасними роботами у цій області, де дослідження носять міждисциплінарний характер. Важливі розробки у 60-х роках пов'язані з ім'ям Пітера Холла, який сформулював ряд важливих положень. У наступні десятиліття дослідження проводилися переважно довкола поняття «світове місто», обґрунтування його сутності та форм прояву. Одними з найбільш цитованих робіт цього періоду є праці Дж. Фрідмана, зокрема його «Гіпотеза світових міст» 1986-го року. У 1989р з'явилася праця авторитетного соціолога М. Кастельса «Інформаційне місто: економічні зміни і регіональні процеси», яка позначала сукупність змін просторового розвитку, зважаючи на появу нових інформаційних технологій, при цьому М. Кастельс послуговується терміном «інформаційне місто» на позначення нового типу міста в умовах інформаційної економіки. У 1991р. з'явилася не менш авторитетна робота у даній області С.

Сассен «Глобальне місто», де вперше проводиться розмежування між категоріями «глобальні міста» та «світові міста», що стало важливим етапом у вирішенні цієї проблеми. Крім названих дослідників, вагоме місце в останнє десятиріччя посідають роботи П. Тейлора, присвячені новим впливам глобалізації на окремі підсистеми світового господарства, ролі світових міст, а також методиці досліджень та способам формалізації мережі провідних міст світу.

Не дивлячись на значну кількість досліджень у цьому напрямку, все ж залишається ряд невирішених надзвичайно важливих теоретико-методологічних проблем. Серед них однією з найвагоміших є невизначеність понятійно-термінологічного апарату, адже існує цілий ряд понять, які несуть приблизно однакове смислове навантаження: метрополіси, світові міста, глобальні міста, а також деякі інші, які чи то з'являються в силу нових тенденцій розвитку світового господарства (інформаційні міста, ідеаполіси), чи то використовуються не зовсім коректно (мегаполіси, мегалополіси). Таким чином, постає необхідність розмежування цих понять.

На нашу думку, найбільш ємним і універсальним поняттям є категорія «метрополіс», що відображає усі сутнісні властивості даного явища. *Метрополіси* – це форма територіальної організації суспільства, що розвивається на основі крупних міст, і характеризується сукупністю виконуваних функцій, значними територіальними масштабами їх прояву (інколи це рівень всього світового господарства), гнучкістю і диверсифікованістю компонентної структури, специфікою властивостей соціально-культурного середовища (контактність, соціальна мобільність, диверсифікованість). Становлення метрополісів є результатом розвитку *процесу метрополізації* – процес набуття містами та прилеглими до них територіями особливих, переважно лише для них характерних, інформаційної, організаційної, прогресовизначальної, сервісної функцій, які розвиваються внаслідок формування спочатку міжрайонного, а пізніше міжнародного поділу праці.

Встановлення зв'язків між метрополісами і їх ускладнення дозволяє центрам підніматися в ієрархії міст, включаючись у виконання нових функцій (управлінського, технологічного, соціально-культурного чи будь-якого іншого характеру). Формування такої різнорівневої, складної за своєю організацією і формалізацією зв'язків, системи, по суті, складає опорний каркас світового господарства. Адже єднання (періодичне – у формі зв'язків у певній сфері чи цілеспрямований процес інтеграції) може відбуватися лише через крупні територіальні ядра. Маючи відповідну інфраструктуру, інституційні та особисті контакти, вони виступають «каналами» доступу до міжнародних ринків, інших регіонів чи країн.

У зв'язку з інтенсифікацією процесів глобалізації в останні десятиліття, розвитком нових комунікаційних технологій і процесами трансформації структури господарства індустріальних країн, зростанням і диверсифікацією третинного сектору, ускладнилися і територіальні форми розміщення продуктивних сил, система зв'язків і взаємозалежностей між ними. У результаті включення до світового господарства територій із різними рівнями розвитку і закономірної

територіальної диференціації суспільного розвитку серед країн Ядра, на сучасному етапі виникло декілька територіальних форм прояву процесів метрополізації: глобальні, світові та регіональні міста.

Концентрація ресурсів (інфраструктурних, капітальних, кваліфікованих людських), а говорячи ширше – потенціалів розвитку, – є, природно, різною в окремих ядрах, а звідси і диференціація їх впливу на світогосподарську систему. Різними є і зв'язки цих ядер із системою – «канали», «точки дотику», за допомогою яких метрополіси включаються до світового господарства. Тобто, кожен з них має своє «місце» у міжнародному поділі праці, свій характер спеціалізації на міжнародній арені відповідно до умов кон'юнктура певного ринку. Вплив окремих центрів є глобальним, повсюдним практично у всіх сферах, і їх можна визначити як *глобальні міста* – окремі метрополіси, що мають дуже диверсифіковану структуру господарства, найвищий серед інших центрів рівень розвитку ділових послуг, формуючи саму їх модель, характеризуються найвищою концентрацією капіталу, медіа, мистецької еліти і головне – масштаб прояву їх функцій сягає всього світового господарства. Таких центрів декілька. Вони досягли таких масштабів впливу у результаті розвитку й інтенсифікації процесів глобалізації в останні десятиліття, значною мірою за рахунок досягнень в інформаційно-комунікаційних технологіях.

Світові міста – мають менший рівень розвитку цих процесів, подекуди займаючи визначену нішу у соціально-культурній, політичній чи економічній сферах. Рівень їх впливу в інших видах діяльності обмежується макрорегіональними масштабами. Глобальні і світові міста характеризує більш тісний зв'язок з іншими центрами світового господарства, ніж із їх безпосереднім хінтерландом, який уже не виявляє визначального впливу на функції ядра і структуру його господарства. Останні залежать від зовнішніх зв'язків метрополісу і успішності їх реалізації на міжнародному рівні. На відміну від ГМ і СМ, *регіональні міста* ще не втратили зв'язків із прилеглою територією, саме вона значною мірою впливає на них, формує їх структуру. Тому це здебільшого значні господарські агломерації, які «скріплюють» окремі регіони, при цьому масштаби їх впливу ще не досягли макрорегіонального рівня (рівня континентів чи їх великих частин). Це метрополіси у стадії формування.

Таким чином, розвиток процесів метрополізації, який виражається у становленні окремих метрополісів, передбачає сукупність виконуваних функцій, передусім організаційно-управлінського та прогресовизначального характеру, які формують у такий спосіб ядра регіонального розвитку, що володіють потужним суспільним потенціалом і розповсюджують хвилі інновацій. Наявність таких центрів у країні підвищує її процес адаптації до трансформації умов господарського чи навіть суспільного розвитку в середовищі швидких змін технологічних, управлінських, культурних та інших трендів.

Розвиток метрополізаційних процесів в Україні дозволить, з одного боку, вдосконалити функціональну структуру Києва, зменшивши вагу суто виробничих функцій. Саме Київ передусім

може розглядатись як метрополіс, хоча визначення рівня розвитку даних процесів у місті є завданням наступних досліджень. З іншого боку – відбуватиметься становлення потужних регіональних центрів, які конкуруватимуть з Києвом, а це сприятиме вирівнюванню соціально-економічного розвитку регіонів та поширенню ознак постіндустріального способу організації суспільства. Крім того, саме метрополіси є тими вузлами, через які відбувається переважна частина взаємодій країни із зовнішнім світом, а тому необхідним є обґрунтування перспектив трансформації регіональних центрів України у зв'язку з їх інтеграцією до світового господарства.

